

Dawid Kopa

Zasięg geograficzny księstwa świdnicko-jaworskiego około połowy XIV wieku

Zasięg geograficzny księstwa świdnicko-jaworskiego nie był dotychczas przedmiotem opracowania naukowego. Już ten fakt sprawia, że jest to temat wołający o swego badacza. Nie podjęcie tego tematu przez historiografię wiąże się ze swoistym zaklętym kręgiem niemożności. Historycy często nie mają wystarczającej wiedzy o istniejącym stanie zachowania dawnych map. Kartografowie natomiast, wykazują się nieznaną historii.

Początki księstwa sięgają 1274 roku, kiedy to Bolesław Rogatka przyznał synowi Henrykowi V ziemie, które stanowiły później zasadniczy trzon tego władztwa czyli okolice: Lwówka, Lubawki, Kamiennej Góry i Bolkowa. W 1277 roku Henryk V otrzymał dodatkowo Jawor. W 1281 roku Bernardowi Zwinnemu wydzielono dzielnicę, księstwo lwóweckie, które stanowiło zachodnią część księstwa jaworskiego. Jednak nie miało to większego znaczenia, ponieważ już w roku 1286, po śmierci Bernarda Zwinnego księstwo lwóweckie powróciło w granice księstwa jaworskiego. Rządzący nim Bolko I Surowy, w 1289 roku, uzyskał od króla czeskiego Wacława II Chełmsko Śląskie z niewielkim otaczającym go okręgiem¹. Znaczne i trwałe zwiększenie obszaru księstwa nastąpiło w 1290 roku, gdy Bolko I Surowy w zamian za pomoc w opanowaniu księstwa wrocławskiego przez Henryka V Grubego, otrzymał odeń część wspomnianego księstwa a mianowicie okręgi: Świdnicy, Strzelina,

¹ R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do r. 1290*, [w] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, T.I, Kraków 1933, s. 320.

Dzierżoniowa, Ziębic, Ząbkowic Śląskich i Strzegomia². 22 V 1322 Bernard Stateczny objął w posiadanie zastawioną przez Bolesława III Rozrządnego Niemcę³. Po 1326 roku, w latach wspólnych rządów Bolka II Małego i jego brata Henryka przyłączono do księstwa w sposób ostateczny Niemcę i Sobótkę. Księstwo w okresie pomiędzy rokiem 1322 a 1350 zyskało dalsze nabytki, ale były one dalekie od jego granic lub burzyły jego jednolitość geograficzną, na przykład połowa miasta Głogów czy Kąty Wrocławskie. Po śmierci Henryka Jaworskiego w 1346 roku połączone dziedzictwo pod władzą Bolka II Małego przyjęło nazwę księstwa świdnicko-jaworskiego, która jest szczególnie dogodna dla określenia obszaru księstwa także dla wcześniejszego okresu⁴.

Dla lepszego zrozumienia moich ustaleń dotyczących zasięgu geograficznego księstwa, warto zapoznać się z istniejącym stanem badań nad przebiegiem tych granic Śląska, które stanowią jednocześnie granice księstwa. Colmar Grünhagen zauważył, że fortyfikacja graniczna, czyli przesieka, była skierowana przeciw najazdom czeskim. Granica z Czechami przebiega wzdłuż linii Sudetów stanowiących jej naturalną ochronę. Granica biegnąca wzdłuż łańcucha górskiego Sudetów nie obejmowała ziemi kłodzkiej. Wrocławski historyk wskazywał, iż naturalna granica przebiegała w Górach Sowich i ich południowo-wschodnim ciągu dalszym, czyli Górach Złotych. Jedyną polską twierdzą na tym terenie było Bardo. Tuż przed przejściem Kotliny Kłodzkiej z rąk czeskich z powrotem w polskie w 1096 książę czeski Brzetysław założył Kamieniec⁵. Colmar Grünhagen nie wspominał, że pomiędzy Górami Sowimi a Złotymi rozciągają się Góry Bardzkie. Założenie Kamieńca przez Brzetysława świadczy o tym, iż w drugiej połowie XI wieku ziemia kłodzka obejmowała większy obszar niż w latach późniejszych. Opisowi granicy pomiędzy księstwem świdnicko-jaworskim a Królestwem Czeskim poświęcił ustęp swojej pracy Martin Treblin. Twierdził, że las na całej swojej szerokości wyznacza granice pomiędzy obydwojoma krajami. Początek wielkiego karczowania lasu nastąpił

² R. Żerelik, *Dzieje Śląska do roku 1526*, [w] *Historia Śląska*, red. M. Czaplinski, Wrocław 2002, s. 65; C. Grünhagen, *Codex Diplomaticus Silesiae*, [dalej CDS], VII/3, nr 1668, 1669, 1871, 2114, 2555, 2560; A. Jureczk o, *Bolko I książę jaworski i świdnicki*, [w] „Rocznik Naukowo Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie”, Z. 59: 1977, Prace Historyczne VIII, s. 43-44.

³ C. Grünhagen, K. Wutke, CDS XVIII, Breslau 1898, nr 4213; R. Żerelik, *Dzieje*, s. 82.

⁴ M. Goliński, *Co się stało w 1355 roku w księstwie świdnickim?, w kwestii własności i funkcji zamków*, [w]: *Studia z historii średniowiecza*, red. M. Goliński, Wrocław 2003, ss. 131-132.

⁵ C. Grünhagen, *Der schlesische Grenzwald [preseca]*, [in] „Zeitschrift des Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens” [dalej ZfGS], XII: 1874, s. 7.

według niego wraz z założeniem klasztoru w miejscowości Police nad Metuji w Czechach, w roku 1213, po środku starego pasa lasu granicznego. Po drugiej stronie obszaru granicznego klasztor krzeszowski przed rokiem 1249 posiadał teren ograniczony rzeką Bóbr. Granica przebiegała w lesie położonym na południe od Kamiennej Góry, pomiędzy posiadłościami klasztoru krzeszowskiego a polickiego. Przynajmniej do połowy XIV wieku duża część obszaru na południe od Kamiennej Góry i późniejszy Kreis Waldenburg należały do Królestwa Czeskiego. W 1289 odpadło od niego na rzecz Śląska-Chełmsko Śląskie (Schömburg). Okrzeszyn i Uniemyśl⁶. Na południe od Lubawki przed rokiem 1292 utraciło księstwo mały obszar nazwany Königshain i Stubin. Wnioskuje tak ponieważ te dwie miejscowości w 1292 nie są już poświadczone jako własność klasztoru krzeszowskiego⁷. Moim zdaniem Königshain jest to miejscowość zaginiona na południe od Lubawki. Obecnie używana nazwa na oznaczenie zbliżonego obszaru, czyli Przełęcz Lubawska nie jest nazwą średniowieczną⁸ Wili Czajka w swej pracy o lesie granicznym odróżniał „zwykły las” od lasu będącego przesieką graniczną. Powołuje się tu na nadanie dla klasztoru kamienieckiego z 1230 roku, które w swym zakresie terytorialnym jest określone jako: „dedimus centum quinquaginta mansos magnos de silva nostra ad nos pertinere inter Cbanowo (Dzbanów) et presecam sita et quicquid de centum quinquaginta mansis defuerit ab Waltera parte presece dicte domui suppleator”. Z opisu tego Wili Czajka wyciągał wniosek, że po drugiej stronie przesieki także leżał las⁹. Szukając wzajemnego związku lasu i przesieki Wili Czajka znajdował w księdze Henrykowskiej pod rokiem 1239 wzmiankę: „silva...que est sita iuxta montana Bohemie et presekam nigram silva clauastro Avus tuus et pater dederunt inter semitam Bohemie et presekam nigram silvam clauastro de Henrichow”. Na tej podstawie opowiada się za różnorodnym

⁶ M. Treblin, Beiträge zur Siedlungskunde in ehemaligen Fürstenthum Schweidnitz, [in] „Darstellungen und Quellen zur schlesische Geschichte”, Bd. VI, Breslau 1908, s. 115; Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II, annorum 1253-1310, edd. Josef Elm l e r, Pragae 1882, nr 1478, Pars IV, Pragae 1892, nr 1338; B. Ziętara, Henryk Brodaty i jego czasy, Warszawa 1997, s. 357. W 1242 roku, Anna wdowa po Henryku Pobożnym, jako księżna Śląska, wprowadziła do Krzeszowa benedyktynów z Czech.

⁷ M. Treblin, Beiträge zur, s. 116, [za]; Tomek, „Älteste Nachrichten über die Herrschaften Braunau und Politz“, Prag 1857, s. 25.

⁸ Nie zgadzam się z Jarosławem Granicznym, *Rycerstwo Księstw Jaworskiego i Świdnickiego w latach 1274-1346*, [w] Człowiek i Środowisko w Sudetach: I Międzynarodowa Konferencja Człowiek i Środowisko w Sudetach- 12-14 listopada 1998, red. : M. i A. Boguszewicz, D. Wiśniewski, 12-14 listopada 1998, Wrocław 2000, s. 186, który twierdzi, że nazwa Königshain odpowiada obecnej czeskiej wsi Královec.

⁹ W. Czajka, *Schlesiens Grenzwalder* [in] „ZfGS“, LXVIII:1934, s. 14.

przebiegiem granicy, która na niektórych odcinkach przyjmowała postać obustronnie używanego lasu granicznego, gdzie indziej zaś przechodziła w granice linearną¹⁰. Wypada mi zgodzić się z tym poglądem.

Kazimierz Orzechowski w artykule o podziałach terytorialnych Śląska ograniczał się do dość ogólnikowych stwierdzeń, że księstwo jaworskie sięgało swoimi granicami Sudetów, podobnie jak świdnickie które sięgało „po grań górską”, do księstwa ziebickiego miał zaliczać się także Paczków „jako gród nadgraniczny” którego terytorium jednak nie miało już należeć do księstwa ziebickiego¹¹. Autor nie określa szczegółowo okresu, którego dotyczy jego uwaga o Paczkowie. We fragmencie opisującym granice księstwa w pracy zbiorowej „Granice Śląska” czytamy w opisie idącym za tym przedstawionym przez W. Semkowicza dla granicy całego Śląska: „Wzdłuż Nysy Łużyckiej do jej źródeł a następnie skręcała na północny wschód wiodła pasmami Sudetów, Górami Izerskimi i Karkonoszami gdzie pojawiały się Kotliny Śródgórskie, które rozbiły Góry na kilka równoległych sobie pasm, granica bywa zmienna i niezbyt jasna. Semkowicz uważa, że pierwotna granica była zgodna z zasięgiem dopływów Odry. Do Śląska należała Kotlina Kłodzka granica biegła pasmem Gór Bystrzyckich i Orlickich”¹². Podobnie o pewnym odcinku historycznych granic Śląska napisał R. Żerelik: „Stała była też granica południowa, którą stanowiły masywy Sudetów, Gór Izerskich i Karkonoszy.”¹³.

Dagmara Adamska w pracy o fundacjach dewocyjnych rycerstwa księstwa świdnicko-jaworskiego w średniowieczu przyjmowała kształt terytorialny księstwa, który skonstruowała na „podstawie nowożytnych map księstw oraz źródłowych informacji o średniowiecznej przynależności poszczególnych wsi do dystryktów”¹⁴. Autorka nie podaje dalszego uzasadnienia przyjętego przez siebie przebiegu granicy. W opisie granicy południowej nie wychodziła poza ustalenia Władysława Semkowicza¹⁵. Wydaje się, że do granicy północnej i zachodniej odnosi się stwierdzenie „na podstawie...źródłowych informacji

¹⁰ *Idem*, s. 15.

¹¹ K. Orzechowski, *Terytorialne podziały na Śląsku III*, „Kwartalnik Opolski”, XVIII: 1972, s. 88.

¹² R. Pysiewicz–Jędrusik, A. Pustelnik, B. Konopska, *Granice, zmiany granic Śląska w czasie i przestrzeni. Śląsk na dawnej mapie. Obraz Sudetów w dawnej kartografii*, Wrocław 1998, s. 15.

¹³ R. Żerelik, *Dzieje*, s. 17.

¹⁴ D. Adamska, *Fundacje dewocyjne rycerstwa księstwa świdnicko-jaworskiego w średniowieczu*, Poznań 2005, s. 29.

¹⁵ W. Semkowicz, *Historyczno-geograficzne podstawy Śląska*, [w] *Historia Śląska*, T. I, Kraków 1933, s. 35.

o średniowiecznej przynależności wsi do dystryktów¹⁶. Ustalenia Dagmary Adamskiej są trudne do zweryfikowania gdyż nie są zaopatrzone, ani w szczegółowy opis bazy źródłowej służącej do ich ustalenia, ani też w ramy chronologiczne tej domniemanej bazy. Stan powyższy wydaje się być spowodowany marginalną rolą kwestii granic księstwa w pracy Dagmary Adamskiej. Najogólniejszy opis granicy Śląska a więc, na pewnym odcinku także księstwa świdnicko-jaworskiego zaproponował Wacław Korta: „Od południowego zachodu wytycza ją potężne pasmo górskie Sudetów, od północnego zachodu międzyrzecze Bobru i Nysy Łużyckiej”¹⁷.

Po przybliżeniu podstawowych informacji o kształtowaniu się księstwa świdnicko-jaworskiego oraz przedstawieniu stanu badań nad przebiegiem jego granic, przystępuje do przedstawienia, lepiej już zorientowanemu czytelnikowi, przyjętej metody postępowania badawczego. Procesom osadniczym dokonującym się na terenie księstwa, towarzyszyło zjawisko ciągłych zmian przynależności politycznej tworzących je terytoriów. Ja jednak, niezależnie od tych zmian, dla potrzeb badania, przyjąłem jeden obszar księstwa w całym rozpatrywanym okresie. Przy wyborze przyjętego dla potrzeb mojej pracy przebiegu granic kierowałem się swoistymi wyznacznikami. W moich badaniach nad obszarem księstwa świdnicko-jaworskiego postanowiłem nie zajmować się tymi jego terenami, których związek polityczny z księstwem był efemeryczny, a powiązania gospodarcze mało efektywne ze względu na duże oddalenie od centralnych ośrodków księstwa. Do właściwego obszaru księstwa, którym zamierzam się tu zajmować zaliczyłem powiaty sądowe

¹⁶ „Północne granice księstwa wyznaczono w Borach Dolnośląskich w ten sposób, że położone w okolicach Chojnowa wsie Gromadka, Krzyżowa i Osła wchodziły jeszcze w skład dystryktu bolesławieckiego. Tam granica skręcała w kierunku południowym i przecinała rzekę Brenną, obejmując wsie Raciborowice Dolne, Skorzynice, Bielanka i Sobota. Poza terenem księstwa pozostawała Złotoryja i ziemie do wododziału rzeki Skora. W granicach księstwa znajdowały się jednak na pewno liczne wsie na południe od Złotoryi: Nowy Kościół Sokołowiec, Sędziszowa oraz miasto Świerzawa. Dalej granica nie znacznie skręcała w kierunku północno-wschodnim, obejmując wsie Brennik, Prusice, Sichów i Słup oraz osady na północ od Jawora w wododziale rzek Wierzbiaka i Nysy Szalonej. Następnie granica biegła w kierunku południowo-wschodnim obejmując Udanin Pielaszkowice Mieczków, Osiek i dalej rzeką Strzegomką w kierunku południowym ze wsiami Borzygniew i Maniów Mały w granicach księstwa świdnickiego. W okolicach Sobótki granica przebiegała wododziałem Bystrzycy i Czarnej Wody w ten sposób, że w skład księstwa wchodziły Rogów Sobocki, Wojnarowice, Stary Zamek i Zachowice, a także położone na południe od Sobótki Sulistrowice. W kierunku południowym granica biegła wzdłuż koryta rzeki Oleszny, skręcając nie znacznie na wschód w kierunku rzeki Ślęzy. W skład księstwa świdnickiego wchodził okręg Niemczański z Przerzeczynem Zdrojem i Księgonicami Wielkimi. Dalej granica biegła rzeką Piławą i pozostawiając poza księstwem okolice Ząbkowic Śląskich dochodziła do pasma Gór Sowich.”, D. Adamska, *Fundacje*, ss. 28-29.

¹⁷ W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 15.

Strzeliński, Ziębicki, Ząbkowicki, Świdnicki, Strzegomski, Lwówecki, Jeleniogórski, Bolesławiecki oraz okręgi Sobótki, Dzierżoniowa i Niemczy.

Dzieje księstw: świdnickiego i jaworskiego pozostają ze sobą w ścisłym związku. Księstwa najpierw połączone były wspólną gałęzią szeroko rozrodzonej dynastii Piastów. Pomimo wyodrębnienia się spośród Piastów świdnicko-jaworskich linii Ziębickiej, cały rozważany obszar łączyły powiązania pomiędzy tutejszymi rodami rycerskimi. Czasem księstwa łączyły się czasem rozdzielały, ale zawsze były organizmami współzależnymi pod względem politycznym, gospodarczym i ekonomicznym.

Książęta świdniccy (zu Schweidnitz), jaworscy (zu Jauer) jak i ziębiccy (zu Münsterberg) tytułowali się panami na Fürstenbergu, często identyfikowanym z Fürstensteinem, czyli Książem. Natomiast nazwę swego właściwego księstwa dziedzicznego, w którym posiadali prawo dysponowania umieszczali w tytulaturze dopiero po Książu. Jednakże nie oznacza to, że zarząd nad Książem był sprawowany na zasadach kondominium, ale że Książ zawsze pozostawał w bezpośrednim władaniu tylko jednego spośród książąt. Umieszczenie przez Bolka I Surowego w swojej tytulaturze Książa było znakiem jedności nowo scalonych księstw świdnickiego i jaworskiego. Tą decyzję podtrzymali jego synowie: Bernard, Henryk, i Bolko, oraz syn Bernarda – Bolko II Mały¹⁸.

Przy przedstawianiu zasięgu geograficznego księstwa starałem się go opisywać w odniesieniu do znanych ze źródeł miejscowości znajdujących się wewnątrz księstwa lub takich, które do niego zaliczyłem ze względu na ścisły związek ekonomiczny, z posiadłościami tego samego właściciela po drugiej stronie granicy. Przy miejscowościach o wątpliwej przynależności terytorialnej, uznawałem je za część tego księstwa, do którego należy reszta posiadłości tego samego właściciela w najbliższej okolicy. Konstruując przebieg granicy założyłem jako podstawowe kryterium rozstrzygnięcia o przynależności państwowej poszczególnych miejscowości osobę wystawcy dokumentów jej dotyczących. Nie znalazłem świadectw sugerujących przebieganie granicy przez środek miejscowości. Dlatego przyjąłem, że granica zawsze przebiegała pasem lub linią graniczną znajdującymi się już poza terenem miejscowości w stosunku, do której rekonstruowałem przebieg granicy. Źródła nie dają podstaw do jednoznacznego przyjęcia, że granica na całej długości miała charakter linearny lub też odwrotnie. Natomiast z całą pewnością da się powie-

¹⁸A. Boguszewicz, *Corona Silesiae. Zamki Piastów fürstenberskich na południowym pograniczu księstwa jaworskiego, świdnickiego i ziębickiego do połowy XIV wieku*, Wrocław 2010, s. 9.

dzieć, że na pewnych bardziej szczegółowo oświetlonych przez źródła odcinkach przebiegała w postaci pasa granicznego¹⁹.

Podczas konstruowania zasięgu geograficznego księstwa świdnicko-jaworskiego około połowy XIV wieku, ujmowałem źródła pochodzące z czasów późniejszych tylko wtedy jeżeli przynosiły one uzupełnienie naszego stanu wiedzy o czasach wcześniejszych. Mapy pochodzące z XVI, XVII i XVIII wieku stanowią uzupełnienie naszej wiedzy, szczególnie o przynależności terytorialnej obszarów nie zaludnionych.

Przy ustalaniu zasięgu geograficznego księstwa około połowy XIV wieku analizowałem materiał źródłowy w oparciu o następujące kryteria. Brałem pod uwagę: wzmianki o miejscowościach, dla których da się ustalić posiadacza. Nie brałem pod uwagę miejscowości: dla których istnieją wyłącznie wzmianki o prawach do pobierania należnych z nich dziesięcin jakiegokolwiek rodzaju, miejscowości, dla których istnieją wzmianki wyłącznie w postaci występowania ich jako nazwiska osoby znanej ze źródeł, miejscowości, dla których zaistnieją jednocześnie obydwie powyższe stany faktyczne. Wybór takich a nie innych kryteriów analizy materiału źródłowego wydał mi się właściwy z kilku względów. Primo nie możemy mieć pewności czy wzmianka o dziesięcinie z danej miejscowości dotyczy miejscowości faktycznie istniejącej czy też takiej, która dopiero po lokowaniu będzie źródłem zasilania instytucji duchowej. Secundo, nie została jak dotychczas sformułowana nie budząca wątpliwości definicja żrebu. Tertio nie możemy mieć pewności czy miejscowość, od której pochodzi nazwisko nie jest w swej istocie inną niż ta, którą w danym wypadku chcielibyśmy widzieć, ponieważ jest tak samo nazwanym żrebem stanowiącym część innej miejscowości. Quarto, ponieważ pod źródłowym określeniem *villa* kryją się nieraz zjawiska osadnicze o różnej wielkości i strukturze własnościowej.

Tak sformułowane kryteria analizy materiału źródłowego sprawiają, że moja praca jest próbą przedstawienia minimalnego zasięgu księstwa, który można pozytywnie udowodnić, i nie kusi się o ustalanie zasięgu maksymalnego metodą dedukcji czy też indukcji, przy wykorzystaniu rodzajów wzmianek źródłowych nie będących przedmiotem analizy mojej pracy. Ich listę nakreśliłem powyżej.

¹⁹ Kwestią definicji granicy zajmował się: J. Rajman, *Pogranicze śląsko-malopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998, s. 15, „...granica jest ważnym elementem badań nad pograniczem ale, pojawia się ona dopiero w momencie trwałego przesunięcia się ludności na teren wcześniej nie zamieszkały”. Dla księstwa świdnicko-jaworskiego nie zachowały się źródła, w sposób bezpośredni oświetlające przebieg granicy, tak jak to możemy zaobserwować w księstwie siewierskim. por. *Lehns und Besitz Urkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, Bd. II, hrsg. C. Grünhagen und H. Markgraf, Leipzig 1883, s. 632-634.

Kiedy poszukiwałem układów międzypaństwowych regulujących szczegółowo przebieg granic księstwa świdnickiego jaworskiego natknąłem się na wzmiankę o delimitacji granicy księstwa dokonanej przez Karola IV Luksemburga. Delimitacja ta nosi datę 5 I 1349. Fakt, iż tekst dokumentu nie jest znany uniemożliwia wyciągnięcie z niego wniosków pomocnych przy dokonywanej tu próbie odtworzenia szczegółowego przebiegu granicy²⁰.

Przechodzę do szczegółowego opisu zasięgu geograficznego księstwa świdnicko-jaworskiego. Zaczynam od granicy pomiędzy księstwem świdnicko-jaworskim a Łużycami. Położona na wysokości Lubania, po wschodniej stronie, Kwisy, Uniegoszcz należąca do klasztoru Magdalenek w Nowogrodźcu, które otrzymały ją po śmierci Komesa Taubanis,²¹ znajdowała się jeszcze po stronie jaworskiej, podobnie jak sam Nowogrodziec²². Dalej następował styk księstwa jaworskiego z księstwem żagańskim. Zachodnia granica księstwa ciągnęła się w lasach na zachód od rzeki Wielka Czarna²³, obejmowała Kliczków²⁴. Przestrzeń na północ od Kliczkowa, między Kwisą a Bobrem należała do księstwa w pasie ciągnącym się na północ przez około 20 kilometrów²⁵. W przestrzeni znajdującej się pomiędzy Kwisą a Bobrem położone były wiejskie siedziby obronne. Jednak znajdowały się nie na samej granicy, lecz w odległości średnio 10-20 kilometrów od niej²⁶. Po przekroczeniu Bobru granica biegła na wschód obejmując Krzyżową²⁷. W tym miejscu sąsiadem księstwa jaworskiego przestaje być księstwo żagańskie, a staje się nim

²⁰ *Regesty Śląskie*, t. II, [dalej RŚI] red. W. K o r t a, Wrocław 1975, nr 8; edycja wzmianki, z powołaniem się na WAP [dzisiaj AP] we Wrocławiu: sygn. Rep. 135c, nr 123, s. 93.

²¹ *Schlesisches Urkundenbuch*, [dalej SUB] II, ed. W. Irgang, Wien-Köln-Graz 1977, nr 49, 330. który „que de Bertoldesdorf villa comitis Taubanis venire consuevit elapso autem cursu vite eius sepe predictae pertinentes omnes simul proventus libere possidebunt”; *Landbuch Księstw Świdnickiego i Jaworskiego*, T. I 1366-1376, ed. T. Jurek, Poznań 2004, [dalej L I], nr 577, 685, 1028; *Landbuch Księstw Świdnickiego i Jaworskiego*, T. II 1385-1395, ed. T. Jurek, Poznań 2000 [dalej L II], nr 138, 260, 353, 420.

²² CDS XVIII, nr 3773, 3774, 3980; P. Wiszewski, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego. Życie klasztorne w XIII-pierwszej ćwierci XVI wieku*, Świdnica 2002, s. 46; *Silesiae Ducatus*, Amsterdam 1663, Biblioteka Jagiellońska [dalej BJ] M 44/20; *Silesiae Ducatus*, Amsterdam 1650; BJ M 44/21; L II nr 691.

²³ *Silesiae Typus*, Antwerpen 1570, BJ M 44/17; BJ M 44/21.

²⁴ D. Adamska, *Fundacje*, s. 253; BJ M 44/20; L I nr 773; L II nr 736.

²⁵ BJ M 44/20.

²⁶ A. Pawłowski, *Wiejskie siedziby obronne na tle podziału politycznego Śląska w 1 połowie XIV wieku*, „*Silesia Antiqua*”, [dalej SA], T. XXVI: 1984, s. 112-113.

²⁷ CDS XXX, ed. K. Wutke, Breslau 1925, nr 6077; L I nr 531.

księstwo legnickie. Tu granica skręcała na południe przebiegając na wschód od Warty Bolesławieckiej i Żeliszowa²⁸. Dalej granica ciągnęła na wschód od Zbylutowa²⁹ i należącej do klasztoru trzebnickiego wsi Skorzynice³⁰. Za nią przebiegała dalej na południe, tu znajdujemy lwówecką wieś, Bielankę³¹, a na południe od niej należąca do wrocławskiego klasztoru na Piasku i klasztoru cysterek trzebnickich, wieś Dłużec³². W dalszej kolejności granica biegnie na południe, by za Łysą Górą skręcić na północ i dalej na wschód, aż do Nowego Kościoła nad rzeką Kaczawą, własności Henryka z Dziećmorowic³³, potem dąży na południowy wschód. Po świdnickiej stronie granicy, znajduje się Kondratów, w którym prawo patronatu kościoła, przynajmniej od 3 VIII 1311 roku, posiadał Zygfryd von Zedlitz³⁴. Następnie granica dążyła na północ, zostawiając po stronie jaworskiej Stanisławów i Sichów własność klasztoru cystersów w Lubiążu³⁵. O Sichów klasztor lubiąski prowadził wieloletni spór z Bolesławem II Rogatką³⁶. Sichów sąsiaduje z kolei

²⁸ D. Adamska, *Fundacje...*, 299, 306; F. K h ü n: *Ducatus Silesiae Iavranus*, BJ M 44/81; L I nr 337, 873, 968; L II nr 85, 590, 446.

²⁹ SUB IV, ed. W. Irgang, Köln-Wien-Graz 1988, nr 14; CDS XVIII nr 4259; *Superioris et Inferioris Ducatus Silesiae*, Norymberga 1700, BJ M 44/14.

³⁰ D. Adamska, *Fundacje*, s. 287; *Ducatum Silesiae Svidnicensis et Iavraviensis Delineatio*, BJ M 44/80; L II nr 604.

³¹ *Kodeks dyplomatyczny Śląska* [dalej KdŚI] II, ed., K. Maleczyński, A. Skowrońska, Wrocław 1959, nr, 180. pomimo że 1 XI 1330 Henryk Jaworski sprzedał swe prawa lenne w tej wsi, na rzecz Myckela von Niebelschütz, CDS XXII, ed. K. W u t k e, Breslau 1903, nr 4974; BJ M 44/80; L I nr 864.

³² SUB II, nr 235, 397; wnioskuje tak z dwójga faktów, mianowicie jeszcze 12 X 1242 Bolesław II Rogatka przyznaje klasztorowi trzebnickiemu obszar lasu pomiędzy Dłużcem, Bełczyną, Górzycą i Proboszczowem, a już 9 VI 1250 papież Innocenty IV bierze w opiekę wrocławski klasztor na Piasku i zatwierdza jego posiadłości między innymi Dłużec. Nie wydaje się prawdopodobne, aby cysterki utraciły do roku 1252 swój udział. O ile wrocławski klasztor na Piasku posiadał właściwą część wsi to obszar położony ściśle na granicy należał do cysterek trzebnickich. Zwłaszcza, że wymieniony obszar leśny, stanowi pas graniczny pomiędzy księstwem legnickim a jaworskim. Oczywiście dopiero od czasu, gdy księstwo jaworskie wyodrębniło się w osobny byt polityczny.

³³ CDS XVI, ed. C. Grünhagen, K. Wutke, Breslau 1892, nr 3308; BJ M 44/14; BJ M 44/6, J. Schultz: *Silesia Inferior*, 1701; L I nr 1124.

³⁴ CDS XVI nr 3215; L II 241; 533.

³⁵ KdŚI III, ed. K. Maleczyński, Wrocław 1964, nr 349; L I nr 300, A 72; L II nr 288, 714.

³⁶ KdŚI II nr 275; SUB II nr 17; SUB III, ed. W. Irgang, Köln-Wien 1984, nr 104; SUB IV, ed. W. Irgang, Köln- Wien 1988, nr 43, Bolesław Rogatka w roku 1253 wymusił na klasztorze lubiąskim 50 grzywien, a następnie jeszcze inną trudną do ustalenia kwotę w zamian za zrzecze-

z Sichówkiem³⁷ i Bielowicami³⁸, przynależnościami klasztoru lubiąskiego. Tu kończy się zwarty kompleks posiadłości klasztoru lubiąskiego, a dalej na wschód znajduje się należący do biskupstwa wrocławskiego Małuszów³⁹.

Granica księstwa świdnicko-jaworskiego biegnie dalej w kierunku wschodnim, tam gdzie krzyżuje się z rzeką Wierzbak tworzy kilkukilometrowy cypel skierowany na południe⁴⁰. Potem granica podąża obszarem nie zaludnionym obejmując Budziszów, należący do klasztoru kanoników regularnych na Piasku⁴¹. Kolejną miejscowością położoną wewnątrz księstwa świdnicko-jaworskiego, i jednocześnie rozpoczynającą odcinek granicy na którym księstwo to sąsiaduje z księstwem wrocławskim, jest Ujazd ze znajdującą się tam karczmą należącą do klasztoru lubiąskiego⁴². Gdy skierujemy się dalej na południe dochodzimy do Gościławia jednej z nie tak licznych wsi przygranicznych, należących do możnowładztwa a konkretnie Sobiesława syna Brehimila⁴³. W dalszej kolejności granica dochodziła do Ruska, w którym prawo patronatu tamtejszego kościoła posiadali joannici, (lecz prawa do pożytków z lasu nieopodal tej miejscowości należały już, z woli księżnej Kunegundy Świdnickiej, do klasztoru cystersów krzeszowskich)⁴⁴. Potem przekroczywszy rzekę Bystrzycę⁴⁵, omijała należący do biskupstwa wrocławskiego Buków⁴⁶, oraz Maniów należący do posagu Agnieszki ostatniej księżnej świdnicko-jaworskiej, żony Bolka II Małego⁴⁷. Te dwie miejscowości pozostawały wewnątrz księ-

nie się swych pretensji do miejscowości Sichów. Las w okolicy Sichowa klasztor nabywa dopiero od Henryka Jaworskiego w roku 1323, CDS XVIII nr 4267; BJ M 44/81.

³⁷ SUB II nr 371; SUB III, nr 72.

³⁸ SUB II nr 252, 331; SUB III nr 72, 104; SUB IV, nr 43; CDS XVI nr 3105.

³⁹ SUB II nr 287; BJ M 44/81.

⁴⁰ BJ M 44/81.

⁴¹ SUB II nr 397; SUB III nr 189; SUB IV nr 2.

⁴² SUB IV nr 43; L I nr 471, 809.

⁴³ SUB IV nr 287, dowiadujemy się o tym przy okazji przeniesienia na prawo niemieckie wsi w roku 1268.; L I nr 941; L II nr 195.

⁴⁴ CDS XVI nr 2789; CDS XVIII nr 4597; L II nr 233; 397; 962.

⁴⁵ BJ M 44/20.

⁴⁶ SUB II nr 287; K. F o k t, Późnośredniowieczne osadnictwo wiejskie na Dolnym Śląsku w świetle badań archeologicznych, Kraków 2012, s. 301.

⁴⁷ CDS XXX, nr 6101; L I nr 356, 357, 385, 523, 536, 538, 541, 543, 551, 565, 567, 587, 588, 590, 594, 595, 597, 600, 605, 626-628, 633-635, 662, 664, 669, 677, 680, 682-685, 689, 695, 698, 699, 702, 705, 706, 708, 709, 714, 721, 726, 737, 773, 775-777, 795, 797, 810, 815, 827, 828-

stwa⁴⁸. Góra Sobótka [Ślęza] wraz z całym masywem pozostawała w granicach księstwa⁴⁹. W Rękowie położonym znacznie dalej na południowy wschód, właścicielem było biskupstwo wrocławskie, natomiast prawo patronatu miejscowego kościoła wraz z różnymi korzyściami, już od 6 III 1320 roku, posiadał mieszczanin wrocławski Mateusz Stewbe. Nabył je od księcia Bolesława III Rozrzutnego⁵⁰.

Granica księstwa biegła dalej na południowy wschód przekraczała rzekę Ślęzę i mijała Bartoszową nieopodal Borowa⁵¹, okrążała od północy Borek Strzeleński, posiadłość biskupstwa wrocławskiego⁵². Najbardziej na północny wschód wysuniętym punktem księstwa był, należący do biskupstwa wrocławskiego Wiązów, osada targowa przeniesiona na prawo niemieckie⁵³. Pomiędzy Borkiem Strzeleńskim a Wiązowem sąsiadem księstwa przestawało być księstwo wrocławskie a zaczynało brzeskie⁵⁴. Po świdnickiej stronie granicy znajdowała się Jegłowa, posiadłość klarysek strzeleńskich⁵⁵. Począwszy

830, 832, 854, 855, 860, 885, 911, 916, 941, 943-945, 967, 968, 1015, 1029, 1031, 1075, 1088, 1090, 1098, A28; L II nr 125, 291, 292, 924, 400, 732, 843, 908, 909.

⁴⁸ BJ M 44/80.

⁴⁹ BJ M 44/20; W 1343 roku Sobótka i jej okręg zostały nabyte od Mikołaja I Ziębickiego, R. Ż e r e l i k, *Dzieje*, s. 82; L I nr 1053, A 97; L II nr A4.

⁵⁰ SUB II nr 287; CDS XVIII nr 4026, Fakt, że stroną transakcji był Bolesław III Rozrzutny jest związany z tym, iż w momencie jej zawierania, weichbild niemczański był w jego posiadaniu; L I nr 1055, 1076; L II nr 116, 125.

⁵¹ CDS XVIII nr 4570; Spór o dostarczanie Kamienia wosku z młyna położonego pomiędzy Bartoszową a Borowem przez wójta Borowa, prowadził klasztor lubiński w roku 1294, SUB VI, ed. W. I r g a n g, Köln-Weimar-Wien 1998, nr 165; z kolei równoległe około roku 1295, prowadził klasztor lubiński spór w Bartoszowej z Mikołajem z Ciepłowodów, przy pośrednictwie arbitra proboszcza Fryderyka ze Środy, spór został rozstrzygnięty na korzyść klasztoru lubińskiego; SUB VI nr 220.

⁵² KdŚI I, ed. K. M a l e c z y ń s k i, Wrocław 1956, nr 35.

⁵³ SUB II nr 287, 411, W 1252 roku biskup wrocławski Tomasz za książęcym pozwoleniem osadza Wiązów na prawie niemieckim przy zastosowaniu na jego terenie prawa obowiązującego w Nysie, SUB III nr 52, 468; SUB IV nr 192.

⁵⁴ Np Jan von Sommerfeld w roku 1366 posiadał, położony po wrocławskiej stronie granicy Gaj Oławski, pochodził z rodziny, która już od końca XIII wieku służyła u boku książąt wrocławskich, T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, wyd. II, Poznań 1998, s. 288.

⁵⁵ CDS XVI nr 2660, 3210, O pozostawianiu Jegłowej w posiadaniu klarysek strzeleńskich dowiadujemy się z dokumentu książąt Bernarda i Henryka Świdnickich z 15 VI 1311 w którym przyznają oni wyżej wspomnianemu klasztorowi służbę na rumaku bojowym z jego dóbr, czynią to z uwagi na pamięć Bolka I założyciela klasztoru, oraz z powodu faktu iż siostra wystawców Anna jak przyjmował K. Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich : Piastowie wrocławscy, legnicko-*

od Jegłowej jako sąsiad pojawia się księstwo niemodlińskie które wyodrębniło się z księstwa opolskiego po roku 1313⁵⁶. Kolejną miejscowością znajdującą się wewnątrz księstwa, jest Przeworno, które należało do biskupstwa wrocławskiego. Jednak pożytki z sołectwa czerpał tu klasztor cystersów, henrykowskich⁵⁷. Podobne korzyści czerpał z Cierpic, na wschód, od których wyznaczano granicę⁵⁸. W dalszym biegu granica księstwa mijała od wschodu, Mników, należący do cysterek trzebnickich.⁵⁹ Także do mniszek należały Wigancice⁶⁰. Za Wigancicami kończyła się granica z księstwem niemodlińskim i zaczynała granica z biskupim księstwem nysko-otmuchowskim. Wzdłuż tego odcinka granicy zachowane są słupy graniczne z wrytym charakterystycznym pastorałem biskupim. Jest ich sześć⁶¹. Dalej granica biegnie na południowy zachód wzdłuż lasu do Dębowca własności cysterek trzebnickich,⁶² obejmuje Osinę, która wskutek darowizny Jana z Osiny trafiła w ręce klasztoru kamienieckiego⁶³. Tu granica przekracza rzekę Oławę w niewielkiej odległości od jej źródeł⁶⁴. Podążając dalej na południowy zachód znajdujemy wzmiankę o łąkach sołtysich we wsi Głęboka należącej do klasztoru henrykowskiego⁶⁵. Na zachód od Głębokiej granica przebiegała silnie nawodnionym obszarem, na którym ma swe źródła rzeka Młynówka, stanowiąca dopływ Nysy Kłodzkiej. Nie znalazłem przekonujących dowodów na to, aby około połowy XIV wie-

brzescy, świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolski, cieszyński i oświęcimski, Kraków 2007, wyd. II, s. 310, [wyd. I s. 30], właśnie w okresie przed 15 VI 1311 przebywa w klasztorze, oddana tam w zamian za swoją siostrę, Beatrycze wydaną w tym czasie za Ludwika Bawarskiego.

⁵⁶ K. Jasiński, *Rodowód...*, s. 536, [wyd. I s. 55].

⁵⁷ SUB V, ed. Winfried Irgang, Köln-Wien-Weimar 1993, nr 86; CDS XVIII nr 3847; BJ M 44/20.

⁵⁸ CDS XVIII nr 3809, chociaż jak się wydaje, w tej miejscowości musiał się podzielić pożytkami z własności z Szpitalem krzyżowców z czerwoną gwiazdą w Ziębicach, oraz klasztorem kamienieckim CDS XVIII nr 4386, 4556; CDS XXII, nr 5090, 5141; CDS XXIX, ed. K. Wutke, Breslau 1923, nr 5560.

⁵⁹ SUB IV nr 14.

⁶⁰ SUB II nr 265; SUB IV nr 14, 46.

⁶¹ K. Staszów, *Dawne Księstwo Nyskie na dzisiejszym obszarze Republiki Czeskiej*, [w] *Ziemia nyska- wielokulturowa historia regionu*, Opole 2002, s. 79.

⁶² SUB IV nr 30, 46.

⁶³ SUB VI nr 81, 95; CDS XVI nr 3278; CDS XXIX nr 5661; CDS XXX nr 6222.

⁶⁴ BJ M 44/20.

⁶⁵ CDS XVI nr 3002.

ku, do księstwa należało miasto Paczków. W skład księstwa wchodził natomiast gród nazywany „Paczków” wzniesiony we wsi Chałupki⁶⁶. Ta zmiana w nazewnictwie dokonała się około roku 1300⁶⁷. Potem granica mijała od wschodu Sławęcina, o który klasztor kamieniecki toczył w połowie XIV wieku spór z Piotrem Sandconis⁶⁸. Odcinek granicy z biskupim księstwem nysko-otmuchowskim, przechodził w granicę z Królestwem Czech, obejmując wcześniej Złoty Stok⁶⁹.

Najbardziej na południe wysuniętym punktem księstwa był położony u podnóża Gór Złotych Chwalisław należący do klasztoru w Kamieńcu Żąbkowickim⁷⁰. Chwalisław leży na południe od Złotego Stoku⁷¹. Podążając dalej grzbietem Gór Bardzkich, u ich podnóża, napotykaemy miejscowość Laski należącą przez długi czas do klasztoru kamienieckiego⁷². Na południe od Barda

⁶⁶ Inaczej o przynależności Paczkowa napisał R. Żerelik, *Dzieje*, s. 66, wskazując, iż Paczków był tą częścią księstwa nysko-otmuchowskiego którą Bolko I Surowy zajął i nie zwrócił biskupstwu wrocławskiemu podczas konfliktu spowodowanego zakładaniem przez biskupów wrocławskich wsi na terenie przesieki; J. Schneider: *Geschichte der Stadt Patschkau*, Neisse 1843, ss. 33, 34, udowodnił, że Paczków był miastem gdzie swoje uprawnienia władcze wykonywał biskup wrocławski. Pokazywał przykłady decyzji biskupa odnoszących się do Paczkowa pochodzące z lat 1349-1368; Pod datą 8 II 1360 roku, pojawił się kolejny dowód na istnienie władzy zwierzchniej biskupa wrocławskiego. Biskup Przeclaw potwierdził fundację ołtarza w kościele parafialnym w Paczkowie. Wśród świadków pojawił się Hanko starosta nyski, RŚ V, red. W. Korta, Wrocław 1992, nr 66; W. Dziewulski, *Przeszłość Paczkowa. Zarys losów miasta do 1945 r.*, „Szkice Nyskie”, T. II: 1979, s. 249, wspominał, że biskup Przeclaw z Pogorzeli występuje jako arbiter w toczącym się w latach 1348-1349 sporze pomiędzy mieszkańcami Paczkowa a tamtejszym wójtem Henrykiem. Stanowi to kolejny argument za przynależnością Paczkowa do biskupiego księstwa nysko-otmuchowskiego; B. Guerquin, *Zamki Śląskie*, Warszawa 1957, s. 40, pisząc o zamku Chałupki koło Paczkowa nie wspominał o jego przynależności terytorialnej; M. Goliński, *Książę, biskup, zamki* [w] Nie tylko zamki, szkice ofiarowane Profesorowi Jerzemu Rozpędowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, Wrocław 2005, ss. 50-53, udowodnił iż w mieście Paczków nie było zamku lecz zamek nazywany Paczków lub *novum castrum* był we wsi Chałupki.

⁶⁷ A. Boguszewicz, *Corona*, s. 199.

⁶⁸ CDS XVIII nr 4487; CDS XXII nr 4919; CDS XXIX nr 5661; RŚ II nr 29, 54.

⁶⁹ BJ M 44/20; CDS XVI nr 2765; CDS XVIII nr 4409.

⁷⁰ CDS XVI nr 3318; CDS XXIX nr 5457; CDS XXX nr 6463; RŚ I, red. W. Korta, Wrocław 1975, nr 804.

⁷¹ BJ M 44/17.

⁷² SUB III nr 314; SUB V nr 162; CDS XXIX nr 5475; CDS XXX nr 6463; RŚ I nr 162, 804, 814; A. Pawłowski, *Wiejskie*, s. 113, wskazywał na zgrupowanie wiejskich siedzib obronnych „w okolicach Barda i nad Nysą Kłodzką”, może to świadczyć o szczególnym poczuciu zagrożenia na Przełęczy Bardzkiej, która stanowi wrota do Kotliny Kłodzkiej.

znajdowała się graniczna miejscowość Opolnica, własność cystersów krzeszowskich⁷³. Na XIV wiek jest datowany strzegący granicy zamek w Bardzie, na którym znaleziono „12 srebrnych monet- groszy praskich z czasów Jana I Luksemburczyka”⁷⁴. Znalezione to potwierdza wyżej wspomnianą datację. Następnym miejscem gdzie osadnictwo dochodziło do podnóża Gór Bardzkich był Żdanów⁷⁵. Dalej, począwszy od Przełęczy Srebrnej⁷⁶, granica biegła nie zaludnionym i zalesionym grzbietem Gór Sowich. W tym miejscu warto zaznaczyć, że kwestia konkretnego miejsca, w którym w lesie granicznym dokonywano delimitacji jest trudna do jednoznacznego rozstrzygnięcia, choć proponowano tu rozgraniczenie na środku lasu⁷⁷, z czym trudno się zgodzić. Dlatego iż obszar lasu granicznego nie był częścią żadnej z położonych po dwóch stronach granicy miejscowości, o których statusie państwowym i własnościowym możemy zdobyć konkretne dane.

U stóp Gór Sowich, nieopodal Budzowa kładł Franciszek Lenczowski początek przesieki poprowadzonej pomiędzy Śląskiem właściwym a ziemią kłodzką. „Puszcza-przesieka zaczynała się u stóp gór sowich w pobliżu wsi Budzów i biegła w kierunku południowo-wschodnim ku rz. Nysie Kłodzkiej, którą przekraczała w miejscu jej wdarcia się do Kotliny Kłodzkiej, to jest na zachód od grodu Bardo, strzegącego jej przełomu w Sudetach.... Stąd biegła nadal w tym samym kierunku, na południe od wsi Dżbanów, leżącej po prawym brzegu Nysy a następnie ciągnęła się wzdłuż Pogórza Sudeckiego, w kierunku wschodnim aż do okolic Prudnika”⁷⁸. Porównując z moim opisem zasięgu geograficznego księstwa można zauważyć, że Franciszek Lenczowski nie uwzględnił wyrwy w przesiece, jaką czynią dwie powyżej uwzględnione przeze mnie miejscowości, czyli Laski oraz Opolnica.

⁷³ CDS XVIII nr 3801.

⁷⁴ C. Francke, Konserwacja ruin późnośredniowiecznego zamku w Bardzie, woj. Wałbrzych, „SA” T. XXXVI-XXXVII: 1994, s. 136; BJ M 44/14.

⁷⁵ CDS XVIII nr 3580, 3581; CDS XXX nr 6504.

⁷⁶ BJ M 44/20.

⁷⁷ J. Lippert, *Die Knechtschaft in Böhmen. Eine Streitfrage der böhmischen Sozialgeschichte*, Prag 1890, s. 15.

⁷⁸ F. Lenczowski, *Przesieka Śląska*, „Czasopismo Geograficzne”, XXXVII: 1966, s. 242-243. W połowie XIV wieku problem trzebieńa przesieki zwrócił uwagę stanów księstwa świdnicko-jaworskiego które wymogły na Karolu IV Luksemburgu uregulowanie tych spraw w odniesieniu do: *Lasu zwanego Zirla* położonego nieopodal wsi Ciernie, *Puszczy Bolesławieckiej*, oraz *Lasu położonego na północ od Strzegomia, lecz na południe od rzeczki Cicha Woda*, CDS XXVII: *Die landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer*, ed. G. Croon, Breslau 1912, s. 176, nr 9; *Historia Śląska Tom I do r. 1763*, red. K. Maleczyński, *Część II od połowy XIV do trzeciej ćwierci XVI wieku*, oprac. R. H e c k, E. Maleczyńska., Wrocław 1961, s. 6.

Po drobnej korekcie ustaleń Franciszka Lenczowskiego, wracam do przerwanego opisu zasięgu geograficznego księstwa świdnicko-jaworskiego około połowy XIV wieku. Za Górami Sowimi księstwo obejmuje obszar kończący się na południe od źródeł rzeki Bystrzycy, i opiera się o Góry Kamienne⁷⁹. Granica skręca na zachód i przebiega pomiędzy świdnickim zamkiem Rogowiec a czeskim Radosno⁸⁰, mija tereny, na których, aż po I połowę XIV wieku nie znajdujemy śladów osadnictwa. Wzdłuż masywu góry Lesista skręca na południe w Obniżenie Mieroszowskie. Na tym obszarze, mamy przykład oparcia przez Bolka I Surowego granicy na zaporze jaką tworzył śląsko-czeski las graniczny⁸¹. Naprzeciw masywu Lesistej prawdopodobnie około połowy XIV wieku mógł powstać, zachowany do dzisiaj zamek w Czarnym Borze⁸². Do księstwa należy także Mieroszów, w którym nie zachowany do dzisiaj zamek prawdopodobnie istniał już na początku XIV wieku⁸³. Dalej granica kieruje się do Uniemyśla należącego do klasztoru krzeszowskiego⁸⁴. Prawdopodobnie obejmuje także Okrzeszyn- inną należąca do klasztoru krzeszowskiego wieś⁸⁵. Jak chcą źródła do klasztoru krzeszowskiego miały należeć obszary rozciągające się pomiędzy Gorzeszowem i Dobromyślem⁸⁶ a Sobieszowem⁸⁷,

⁷⁹ BJ M 44/20.

⁸⁰ *Chronica Principium Poloniae*, [w] *Monumenta Poloniae Historica*, T. III, ed. Z. Węclwski, Lwów 1878, s. 514, to z Rogowca miał dokonywać swoich awanturniczych wypraw, zmarły po roku 1352 książę legnicki Władysław, mąż nie znanej z imienia księżniczki mazowieckiej; K. Jasiński, *Rodowód*, s. 172-173; M. Goliński, *Co się*, ss. 135, 145; H. Weczerka, *Handbuch der Historischen Stätten: Schlesien*, Stuttgart 1977, s. 196 wspominał, że zamek wznosił już Bolko I Surowy, co sugerowało by, że w czasach pierwszego księcia świdnickiego i jaworskiego Rogowiec należał do księstwa; B. Guerquin, *Zamki*, s. 70-71, uważał, że Rogowiec i Radosno, przez cały rozważany okres należały do Czech; A. Szyperski, *Cisy- Zamek Bolesławów*, Wałbrzych 1960, s. 4, uważał, że już w roku 1355 Bolko II Mały wszedł w posiadanie Radosna które nazywa Radosną; To samo wydarzenie R. Żerelik, *Dzieje*, s. 83, datował na rok 1359 i wiązał z regulacją granic; Całkiem przeciwnie J. Rozpędowski, *Zamek Grodno w Zagórzu Śląskim i zamki Nowy Dwór, Radosno, Rogowiec*, Wrocław 1960, s. 60; A. Boguszewicz, *Corona*, ss. 218, 253, dla połowy XIV wieku, stawiał zamek Radosno po stronie czeskiej, a Rogowiec po stronie świdnickiej.

⁸¹ H. Lutsch, *Die Kunstdenkmäler des Reg. Bezirks Breslau, Lieferung II die Denkmäler des Fürstentums Schweidnitz*, Breslau 1888, s. 247; F. Vöcks, *Die Burgruinen im Lässigtal*, [w] *Heimatbuch des Kreises Landeshut i. Schl.*, ed. E. Kunick, II Band, Landeshut 1929, s. 614.

⁸² K. i J. Pilchowice, *Zabytki Dolnego Śląska*, Wrocław 1962, s. 33.

⁸³ B. Guerquin, *Zamki*, s. 59.

⁸⁴ CDS XVIII nr 3675; L I nr A5.

⁸⁵ RŚ II nr 701, ten stan rzeczy jest potwierdzony dopiero 11 VI 1352 roku.

⁸⁶ CDS XXII nr 5121; M. Treblin, *Beiträge*, s. 102.

u podnóża Karkonoszy, których faktyczny stan własnościowy wydaje mi się wysoce wątpliwy z uwagi na niewiarygodnie duży obszar jakiego dotyczy, ujmujące je papieskie zatwierdzenie Jana XXII, datowane na 23 V 1318⁸⁸. Terytorium księstwa z pewnością obejmowało te tereny, które Wacław II król Czech przekazał Bolkowi I Surowemu w 1289 roku a zatem: oprócz wspomnianego już Dobromyśla także Kochanów oraz położone bardziej na zachód od Przełęczy Lubawskiej Miskowice⁸⁹. Chełmsko Śląskie wraz z otaczającym go okręgiem, Bolko I Surowy otrzymał od Wacława II, w zamian za poparcie, jakiego książę jaworski, udzielił mu w walce o opanowanie krakowskiej stolicy książęcej⁹⁰. Prawdopodobnie Przelecz Lubawska stanowiła wyrazisty punkt orientacyjny na granicy księstwa⁹¹. Na zachód od Miskowic granica przechodziła grzbietem Karkonoszy wzdłuż linii wododziału⁹². To właśnie w roku 1289 wyznaczono granicę w Sudetach biegnącą wzdłuż linii wododziału⁹³. Ustalając zasięg terytorialny księstwa w części pomiędzy Sobieszowem a górnym biegiem Kwisy, możemy założyć, iż granica przebiegała w lesie położonym na południe od Chromca⁹⁴. Terytorium księstwa obejmowało źródła Kwisy⁹⁵, a także jej lewobrzeżne dopływy, z których największym jest Czarny Potok. Do księstwa należał Gryfów Śląski⁹⁶. Bardziej intensywne ślady osadnictwa w południowej części księstwa jaworskiego znajdujemy dopiero nieopodal Lwówka Śląskiego ściślej rzecz biorąc na południe od tego miasta.

Ustalenie zasięgu geograficznego księstwa, stanowi znaczne ułatwienie dla przyszłych badań nad osadnictwem. Pozwala zaobserwować, jacy właścicie-

⁸⁷ L I nr 346.

⁸⁸ CDS XVIII nr 3801.

⁸⁹ SUB V nr 426; BJ M 44/80; F. Kuhn, *Ducatus Silesiae Schwidnicensis*, BJ M 44/82; E. Maetschke, *Geschichte des Landeshuter Gebiets bis zur preussischen Besitzvergreisung*, [w] Heimatbuch des Kreises Landeshut i. Schl., ed. E. Kunick, Band I, Landshut 1929, s. 138; L I nr 1031.

⁹⁰ A. Werner, *Chronik von Friedland und Umgegend*, Friedland [1883], s. 28; A. Jureczko, *Bolko I*, ss. 42-43; Chełmsko Śląskie należało do księstwa świdnicko-jaworskiego w roku 1360, RŚ V nr 134, ss. 57-58.

⁹¹ RŚ V nr 336, s. 136.

⁹² BJ M 44/21; BJ M 44/80.

⁹³ R. Żerelik, *Dzieje*, s. 65.

⁹⁴ CDS XXII nr 5084; BJ M 44/14; L II nr 761.

⁹⁵ BJ M 44/20.

⁹⁶ BJ M 44/81; L I nr A69; A79; A101; L II nr 603; 875; 998.

le ziemscy cieszyli się szczególnym zaufaniem kolejnych władców księstwa jako całości, i księstw składowych: świdnickiego, jaworskiego i ziębickiego. Kolejni książęta świdnicko-jaworscy musieli darzyć szczególnym zaufaniem posiadaczy dóbr nadgranicznych.

W oparciu o przeanalizowany materiał źródłowy można zaobserwować, że nieraz długie odcinki pasów przygranicznych były we władaniu jednego właściciela. W księstwie świdnicko-jaworskim szczególną koncentrację wzdłuż granic wykazywały, posiadłości biskupstwa wrocławskiego na północnej i wschodniej granicy przylegające do księstwa wrocławskiego, podobnie jak posiadłości klasztoru cystersów w Lubiążu. Znaczna ich liczba znajdowała się przy granicy z księstwem legnickim. Klasztor lubiąski miał swoje posiadłości zarówno w księstwie świdnicko-jaworskim jak i legnickim, co w sytuacji niezbyt intensywnych stosunków pomiędzy tymi księstwami, w pierwszej połowie XIV wieku nie doprowadzało do konfliktu interesów, w sytuacji, gdyby z części dóbr klasztornych zbierano świadczenia i powinności na wojnę z księstwem legnickim a z części na wojnę z księstwem świdnicko-jaworskim. Mniejsze, ale też skoncentrowane były posiadłości klasztoru cysterek trzebnickich tworzące zwarty kompleks w południowo wschodniej części księstwa, w miejscu gdzie kończy się granica z hrabstwem kłodzkim, a zaczyna z biskupim księstwem nysko-otmuchowskim.

THE GEOGRAPHICAL BOUNDARIES OF THE DUCHY OF ŚWIDNICA-JAWOR AROUND THE MIDDLE OF THE 14TH CENTURY

Summary

The article "The Geographical Boundaries of the Duchy of Świdnica-Jawor Around the Middle of the 14th Century" attempts to describe the minimum boundaries of the Duchy of Świdnica-Jawor around the middle of the 14th century that are possible to be established. It depicts the key findings of historiography which have been recorded so far. For the purpose of this article, the Duchy of Świdnica-Jawor is referred to as the heritage of dukes who used the title of dukedom. Moreover, the relationships established between the Duchy of Świdnica, the Duchy of Jawor and the Duchy of Ziębice are explained. Above all, the article presents the geographical boundaries of the Duchy of Świdnica-Jawor with regard to the towns included within its borders. The neighboring towns of the Duchy of Świdnica-Jawor are mentioned. Finally, the article points out the largest trading centers which were located along the border of the Duchy of Świdnica-Jawor.

